

Funded by
the European Union

Priručnik za rodno osetljivo praćenje sudova u slučajevima rodno zasnovanog nasilja

Oktobar 2025

Group for Legal
and Political
Studies

Funded by
the European Union

Group for Legal and Political Studies
"Rexhep Luci" str. 16/1
Prishtina 10 000, Kosovo
Website: www.legalpoliticalstudies.org
E-mail: office@legalpoliticalstudies.org
Tel/fax.: +381 38 234 456

Priručnik za rodno osetljivo praćenje sudova u slučajevima rodno zasnovanog nasilja

Odricanje odgovornosti:

Ova publikacija je izrađena u okviru projekta pod nazivom „Ojačana uloga civilnog društva u borbi protiv socijalne nejednakosti i nasilja zasnovanog na polu na Kosovu“, koji finansira Evropska unija. Za sadržaj ove publikacije isključivu odgovornost snosi Grupa za pravne i političke studije, a on ne odražava nužno stavove Evropske unije.

© Group for Legal and Political Studies, Oktobar 2025.

Group for Legal
and Political
Studies

Sadržaj

Uvod	4
Zašto bi trebalo imati rodnu dimenziju u praćenju sudskih ročišta u slučajevima rodno zasnovanog nasilja?	5
Pravni osnov	6
Neki ključni pojmovi	8
Šta treba da tražimo na sudskim ročištima?	10
Šta treba da tražimo u presudama?	12

> Uvod

Ovaj priručnik je nastao kao proizvod projekta Just React 2.0 (pun naziv: „Jačanje uloge civilnog društva u borbi protiv društvene nejednakosti i rodno zasnovanog nasilja na Kosovu“), koji finansira Evropska unija. Njegova svrha je da posluži kao vodič za monitore projekata, mlade stručnjake, studente i druge zainteresovane strane koje će biti uključene u praćenje sudova u rešavanju slučajeva rodno zasnovanog nasilja (RN). Priručnik je namenjen da posluži kao osnovni izvor informacija za rodno osetljivo praćenje, pružajući pravnu osnovu, osnovne koncepte, kao i konkretna pitanja i indikatore koji mogu meriti i rešavati rodnu dinamiku tokom sudskih ročišta.

Rodno osetljivo praćenje je neophodno kako bi se osiguralo da su pravosudni sistemi inkluzivni, pravedni i slobodni od (nesvesnih) rodnih predrasuda. Nažalost, sudovi nisu imuni na patrijarhalne norme ili institucionalne nedostatke. Naprotiv, upravo te institucije ponekad pojačavaju te norme. Stoga, ovaj vodič ima za cilj da opremi monitore praktičnim alatima i pitanjima koja dodaju rodnu perspektivu, pored praćenja sprovođenja procesnih i materijalnih zakona.

Ovaj priručnik uključuje:

- Pregled lokalnog i međunarodnog zakonodavstva o rodno zasnovanom nasilju i nasilju u porodici;
- Osnovni opisi fundamentalnih rodnih koncepata vezanih za rodno zasnovano nasilje
- Konkretni primeri rodno osetljivih elemenata koji se mogu pratiti tokom sesija.

› Zašto bi trebalo imati rodnu dimenziju u praćenju sudskih ročišta u slučajevima rodno zasnovanog nasilja?

Iz dva glavna razloga.

Prvo, rodno zasnovano nasilje nesrazmerno pogađa žene, i praćenje bi trebalo da to odražava.

Rodno zasnovano nasilje nije rodno neutralan fenomen, žene su mnogo više pogođene ovim fenomenom nego muškarci. Prema podacima UN Women, svaka treća žena doživi jedan ili više oblika rodno zasnovanog nasilja tokom svog života.¹ Dok je, prema istraživanju OEBS-a (2019), na Kosovu 54% ispitanih žena reklo da je doživelo jedan ili više oblika rodno zasnovanog nasilja od 15. godine.² S druge strane, u Evropskoj uniji, svaka peta žena doživi nasilje od strane intimnog partnera barem jednom u životu.³ Posmatrajući ove podatke, razumemo da je veoma važno da pravosudni sistem koji postupa sa žrtvama bude rodno osetljiv, osiguravajući da potrebe, iskustva i osetljivosti žrtava budu u centru pažnje.

Drugo, pravosudni sistem je pod uticajem patrijarhalnih normi koje i dalje oblikuju funkcionisanje institucija.

Pravosudni sistem ne može da funkcioniše u vakuumu od ostatka društva, koje je duboko pogođeno patrijarhalnim normama. Sudije, tužioci i drugi pravni stručnjaci nisu imuni na društvena uverenja koja često mogu normalizovati, umanjiti ili čak opravdati nasilje nad ženama. Prema izveštajima KWN-a,⁴ OEBS,⁵ Amnesty International,⁶ i GLPS,⁷ Videli smo da su rodne predrasude ponekad prisutne tokom saslušanja, odluka ili sudskog obrazloženja, gde su, na primer, sudije dovodile u pitanje ponašanje žrtava, a ne počilaca, i nisu uzimale u obzir nejednaku dinamiku moći između muškaraca i žena koja utiče na ove slučajeve.

Stoga je uključivanje rodne perspektive prilikom praćenja sudskih ročišta i odluka od vitalnog značaja.

Uključivanje rodne perspektive u pravosudni sistem je više od ravnopravnog tretiranja žena i muškaraca u pravnim aktima, ili, kako mnogi pravni stručnjaci kažu, „tretiranja žrtava i počilaca 'kao stranaka' u sudskom procesu, a ne kao polova". Uključivanje rodne perspektive zahteva aktivan i promišljen napor da se identifikuju i isprave nejednaki ishodi, kao i da se prizna da je sam pravosudni sistem izgrađen na društvenim normama koje često odobravaju ili opravdavaju nasilje nad ženama. To znači da sudski posmatrači moraju biti opremljeni znanjem i alatima koji im pomažu da razumeju ne samo zakon, već i društveni kontekst i uticaj koji ovaj kontekst ima na to kako se slučajevi rešavaju u praksi. Rodno praćenje se takođe odnosi na analizu da li pravosudni sistem doprinosi stvarnoj pravdi za žrtve ili reprodukuje rodnu nejednakost kroz svoje prakse.

1.UN Women, UN Women, Global Database on Violence against Women and Girls (2025). Dostupno na: <https://data.unwomen.org/global-database-on-violence-against-women>

2.OSCE, "Survey on Wellbeing and Safety of Women in Kosovo" (2019). Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/c/439781.pdf>

3.FRA, EIGE, Eurostat, "EU Gender-based violence survey- Key Results. Experiences of Women in EU-27" (2024). Dostupno na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/eu-gender_based_violence_survey_key_results.pdf

4.Rrjeti i Grave të Kosovës, "Nga Ligjet në Vepra: Monitorim i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë" (2021). Dostupno na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2021/05/KWN-GBV-Report-ALB-final.pdf>

5.OSCE, "Trial monitoring report on the adjudication of domestic violence cases in Kosovo" (2024). Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/4/572074.pdf>

6.Amnesty International, "Kosovo: From paper to practice – Kosovo must keep its commitments to domestic violence survivors" (2023). Dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur73/7123/2023/en/>

7.GLPS, "Towards and Beyond 'No Means No': A Call for Reform in Kosovo's Approach to Rape Cases" (2024). Dostupno na: <https://legalpoliticalstudies.org/wp-content/uploads/2024/10/GLPS-PA07-A-Call-for-Reform-in-Kosovos-Approach-to-Rape-Cases.pdf>

➤ Pravni osnov

Rodno osetljivo praćenje sudova mora biti zasnovano na preciznom i detaljnom razumevanju pravnog i strateškog okvira koji reguliše odgovornost pravosudnih institucija na Kosovu. Ovaj okvir obuhvata dokumenta koja imaju različitu normativnu težinu, od Ustava kao najvišeg pravnog akta, krivičnog i građanskog zakonodavstva, posebnih zakona o zaštiti od rodno zasnovanog nasilja, do nacionalnih strateških dokumenata i međunarodnih instrumenata za ljudska prava koji se direktno primenjuju na Kosovu.

Na vrhu pravne hijerarhije je Ustav Republike Kosovo, koji garantuje jednakost pred zakonom i zabranjuje svaki oblik diskriminacije, uključujući i onu zasnovanu na polu.⁸ Član 22 Ustava predviđa da brojni međunarodni instrumenti o ljudskim pravima imaju direktnu snagu i prednost nad drugim domaćim zakonima,⁹ dok član 53 zahteva tumačenje osnovnih prava i sloboda u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava.¹⁰ Ovo obavezuje svaki sud, pored domaćeg zakonodavstva, da uzme u obzir i međunarodne standarde i tumačenja ljudskih prava.

U međunarodnom zakonodavstvu, Istanbulska konvencija ostaje najviši standard zaštite od rodno zasnovanog nasilja, zahtevajući integrisanu i sveobuhvatnu zaštitu žrtava, efikasno kažnjavanje počilaca i napore institucija da spreče nasilje.¹¹ Isto tako, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i Evropska konvencija o ljudskim pravima, sa praksom Evropskog suda za ljudska prava, nameću obavezujuće standarde za eliminaciju diskriminacije i efikasnu zaštitu žrtava.

Što se tiče domaćeg materijalnog zakonodavstva, Krivični zakon Republike Kosovo je drugi osnovni instrument za definisanje i kažnjavanje krivičnih dela koja predstavljaju rodno zasnovano nasilje. Krivični zakon ne sadrži nijedno posebno krivično delo koje se odnosi na nasilje nad ženama, ali u članu 248 tretira nasilje u porodici kao krivično delo.¹² Zakonik takođe precizira da će se svako krivično delo počinjeno u porodičnoj vezi smatrati otežavajućom okolnošću za svako drugo krivično delo.¹³

Pored krivičnog dela nasilja u porodici, Krivični zakon obuhvata širok spektar krivičnih dela koja mogu imati rodnu dimenziju i predstavljati nasilje zasnovano na polu, u slučajevima kada ispunjavaju definiciju rodno zasnovanog nasilja, prema Zakonu o sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja.¹⁴ Ova krivična dela mogu da uključuju, ali nisu ograničena na krivična dela iz Poglavlja XVI - krivična dela protiv života i tela,¹⁵ Poglavlja XVII - Krivična dela protiv ljudskih prava i sloboda,¹⁶ Poglavlja XX - Krivična dela protiv polnog integriteta,¹⁷ kao i Poglavlja XXI - prestupi protiv braka i porodice.¹⁸

8. Ustav Republike Kosovo, član 23. Dostupno na: https://masht.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/04/Kushtetu-ta.e.Republikes.se_Kosoves.pdf

9. Id, član 22.

10. Id, član 53.

11. Savet Evrope, Istanbulska konvencija (2015). Dostupno na: <https://rm.coe.int/168046031c>

12. Krivični zakon Republike Kosovo (2019), član 248. Dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18413>

13. Id, član 70, stav 2.14.

14. Videti definicije u Zakonu br. 08/L-185 o sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, član 3. Dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=83131>

15. Ovo poglavlje obuhvata: ubistvo (član 172), teško ubistvo (član 173), ubistvo počinjeno u stanju teškog psihičkog šoka (član 174), ubistvo iz nehata (član 175), čedomorstvo pri porođaju (član 176), podsticanje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu (član 177), nezakoniti prekid trudnoće (član 178), prisilnu sterilizaciju (član 179), sakaćenje ženskih genitalija (član 180), zastrašivanje (član 181), uznemiravanje (član 182), seksualno uznemiravanje (član 183), napad (član 184), laku telesnu povredu (član 185), tešku telesnu povredu (član 186), učešće u batinjanju (član 187), nepružanje pomoći (član 188), napuštanje onesposobljenih lica (član 189).

16. Neka od krivičnih dela obuhvaćenih ovim poglavljem: otmica (član 191), prinuda (član 192), protivpravno lišavanje slobode (član 193), neovlašćeno fotografisanje i druga snimanja (član 202) itd.

17. Ovo poglavlje obuhvata: silovanje (član 227), seksualne usluge žrtve trgovine ljudima (član 228), seksualni napad (član 229), ponižavanje seksualnog integriteta (član 230), pružanje pornografskog materijala licima mlađim od šesnaest godina (član 231), zlostavljanje dece u pornografiji (član 232), podsticanje na seksualne radnje uz lažno obećanje braka (član 233), omogućavanje ili prisiljavanje na prostituciju (član 234), obezbeđivanje prostorija za prostituciju (član 235), seksualne odnose u porodici (član 236).

18. Neka od krivičnih dela obuhvaćenih ovim poglavljem: omogućavanje sklapanja nezakonitog braka (član 238), prisilni brak (član 239), vanbračni odnos sa osobom mlađom od šesnaest godina (član 240), itd.

Što se tiče lokalnog procesnog zakonodavstva, Krivični postupak Republike Kosovo¹⁹ ima za cilj da uspostavi obavljajuća pravila za rad sudova, tužilaštva i drugih učesnika u krivičnim postupcima, osiguravajući da se svaki sudski postupak vodi pravedno pred nadležnim sudom. Svaki krivični postupak mora se voditi u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku, zbog čega on ostaje ključni dokument za praćenje rodne osetljivosti. Za slučajeve rodno zasnovanog nasilja, zakon predviđa nekoliko specifičnih zaštitnih odredbi. Na primer, zakon zabranjuje privremeno obustavljanje postupka i medijaciju u ovim slučajevima,²⁰ predviđa posebne zaštitne mere²¹ i zahteva da se žrtve rodno zasnovanog nasilja, porodičnog nasilja i seksualnog nasilja tretiraju kao ranjive tokom krivičnog postupka.²² Isto tako, žrtvi je dozvoljeno da izbegava direktan kontakt sa okrivljenim kad god je to moguće tokom postupka u policiji, tužilaštvu ili sudu,²³ izuzetno važna odredba za sprečavanje ponovne traumatizacije i za garantovanje osetljivog i bezbednog procesa.

Konačno, najnoviji i najvažniji zakon u ovoj oblasti je Zakon br. 08/L-185 o sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, koji je usklađen sa Istanbulskom konvencijom i predstavlja sveobuhvatan pristup. Ovaj zakon jasno definiše oblike nasilja: fizičko, seksualno, psihološko, ekonomsko i institucionalno, i utvrđuje jasne obaveze za identifikaciju, sprečavanje, lečenje i međuinstitucionalnu saradnju.²⁴ U definiciji nasilja nad ženama, zakon navodi da:

„Nasilje nad ženama – shvaćeno kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena i podrazumevaće sva dela nasilja zasnovanog na polu koja rezultiraju, ili će verovatno rezultirati, fizičkom, seksualnom, psihološkom ili ekonomskom štetom ili patnjom žena, uključujući pretnje takvim delima, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo da se dešavaju u javnom ili privatnom životu“²⁵

Ovim zakonom se takođe detaljno reguliše institucija zaštitnog naloga, omogućavajući građanski mehanizam za zaštitu žrtava. Definiše vrste zaštitnih naloga, postupak za njihovo podnošenje i izdavanje od strane građanskih sudova, zaštitne mere koje mogu biti uključene, kao i obaveza međuinstitucionalne saradnje u njihovom sprovođenju.²⁶ Zaštitne naredbe, predviđene ovim zakonom, imaju za cilj da obezbede neposrednu bezbednost žrtvama i spreče dalji kontakt ili nasilje od strane počinioca, garantujući direktan i na ljudskim pravima zasnovan pristup njihovoj zaštiti.

U praksi, put slučaja porodičnog nasilja može pratiti dva paralelna postupka: krivični i građanski. U krivičnom postupku sve počinje prijavljivanjem nasilja policiji, koja mora preduzeti hitne zaštitne mere i proslediti slučaj tužilaštvu. Tužilaštvo istražuje, podiže optužnicu i vodi slučaj na sudu. Žrtvu u postupku može braniti lični advokat ili Kancelarija za zaštitu žrtava, u okviru tužilaštva. U građanskom postupku, žrtva može zahtevati zaštitnu naredbu ili hitnu zaštitu. Oba postupka mogu se sprovesti paralelno i zahtevaju međuinstitucionalnu saradnju za potpunu i koordinisanu zaštitu.

Prvi i neophodni korak u svakom sudskom praćenju jeste obezbeđivanje stroge primene procesnih i materijalnih zakona. Tek nakon procene usklađenosti sa zakonom, praćenje može dalje ići na analizu rodne dimenzije, identifikujući predrasude, stereotipe i prakse koje mogu kršiti jednakost i prava žrtava. Samo praćenje koje kombinuje primenu zakona sa rodno osetljivom analizom može doprineti izgradnji pravednijeg i zaštićenijeg pravosudnog sistema za sve.

19. Krivični zakonik Republike Kosovo (2022). Dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=61759>

21. Id, član 224.

23. Id, član 63, stav 1.21.

25. Id, član 3, stav 1.2.

20. Id, član 229, stav 2.

22. Id, član 63, stav 1.4.

24. Videti definicije Zakona br. 08/L-185 u članu 3. Dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=83131>

26. Id, Poglavlje IV - Zaštitne mere i postupak za njihovo izricanje

› Neki ključni pojmovi

Pre praćenja sudskih ročišta, važno je razumeti neke od osnovnih koncepata koji oblikuju način na koji tumačimo i posmatramo nasilje, pravdu i institucionalni pristup.

Uključivanje rodne dimenzije (Gender mainstreaming)

Rodna ravnopravnost je praksa koja osigurava da su svi zakoni, politike i programi osmišljeni i sprovedeni na način koji uzima u obzir razlike u potrebama i iskustvima između ljudi različitog pola. To ne znači da se svaka osoba tretira „istom“, već da se prepoznaje da su ljudi različito pogođeni različitim fenomenima na osnovu njihovog pola, a zatim se sistem prilagođava kako bi odgovorio na ovu razliku.

Prema Evropskom institutu za rodnu ravnopravnost, integracija rodne dimenzije predstavlja:

„Sistematsko razmatranje razlika između uslova, situacija i potreba žena i muškaraca u svim akcijama i politikama.“²⁷

- **Primer:** Zbog tradicionalnih rodni uloga i nejednake podela neplaćenog rada u oblasti brige i nege, žene se često mogu suočiti sa vremenskim ili ograničenjima mobilnosti koja im onemogućavaju pristup uslugama pravne pomoći tokom standardnog radnog vremena ili centralizovanih lokacija. Stoga bi program pravne pomoći koji je odgovoran za rodne aspekte nudio mobilne usluge, fleksibilno radno vreme i prisustvo u prostorima zajednice. Ova adaptacija, prepoznavanjem strukturnih prepreka sa kojima se žene suočavaju, obezbedila bi jednakiji pristup pravdi za žene.

Preplitanje (Intersectionality)

Preplitanje je okvir koji prepoznaje kako se različiti aspekti identiteta osobe, kao što su pol, rasa, etnička pripadnost, starost, seksualna orijentacija itd., presecaju i stvaraju jedinstvena iskustva diskriminacije ili privilegija. U kontekstu pravde i rodno zasnovanog nasilja, preplitanje nam pomaže da razumemo da ne doživljavaju sve žrtve štetu na isti način.

Prema Evropskom institutu za rodnu ravnopravnost, preplitanje je:

„Analitički alat za proučavanje, razumevanje i reagovanje na to kako se pol i rod prepliću sa drugim ličnim karakteristikama/identitetima i kako ova preplitanja doprinose jedinstvenim iskustvima diskriminacije“²⁸

- **Primer:** Žena sa invaliditetom koja doživljava nasilje može se suočiti sa višestrukim preprekama u efikasnom prijavljivanju svog slučaja. Možda joj nedostaje fizički pristup javnim zgradama kao što su policijske stanice ili sudovi, nedostaje joj adekvatna podrška za komunikaciju ako ima poteškoće sa govorom ili sluhom, a vlasti je mogu smatrati kroz predrasude kao „nesposobnu“ da pruži verodostojno svedočenje. Ove strukturne i društvene prepreke mogu direktno uticati na njeno jedinstveno iskustvo sa pravdom.

Transrodna žena koja doživljava nasilje zbog svog rodno identiteta može se suočiti sa dodatnim rizicima, uključujući nepoštovanje njenog rodno identiteta od strane policije i sudova, smeštaj u nebezbednom okruženju kao što su muški centri i nedostatak adekvatne psihološke i pravne podrške. Može doživeti institucionalno nepoverenje, predrasude i isključenost koji joj onemogućavaju jednak pristup pravdi.

Srpkinja koja doživljava nasilje i živi u opštini sa albanskom većinom može se suočiti sa jezičkim barijerama, nepoverenjem u institucije i stigmatizacijom zbog svoje etničke pripadnosti. Možda se ne oseća bezbedno prilikom prijavljivanja slučaja, može biti isključena iz važnih informacija o pravima i postupcima na svom maternjem jeziku ili se suočiti sa nedostatkom kvalitetnog prevoda tokom ročišta. Ovi izazovi mogu uticati na njenu spremnost i sposobnost da jednako traži pravdu.

27. European Institute for Gender Equality, Glossary and Thesaurus. Dostupno na: <https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1070>

28. European Institute for Gender Equality, Glossary and Thesaurus. Dostupno na: <https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1050>

Stereotipi

Stereotipi su fiksne ideje o grupi ljudi koje ignorišu individualne razlike i individualne realnosti. U kontekstu roda, oni se odnose na predrasude ili očekivanja o tome kako bi žene ili muškarci trebalo da se ponašaju, izgledaju, govore ili žive, isključivo na osnovu njihovog pola. Ove predrasude, kada se primene na pravosudni sistem, dovode do pristrasnog tretmana i sekundarne viktimizacije.

■ **Primer:** Tužilac dovodi u pitanje kredibilitet žrtve silovanja na osnovu njenog stila oblačenja. Ili sudija pretpostavlja da žena, pošto se vratila da živi sa svojim nasilnikom, uopšte nije bila žrtva nasilja, implicirajući da je preuveličala slučaj pred sudom.

Prema Evropskom institutu za rodnu ravnopravnost, rodni stereotip se definiše kao:

„Praksa pripisivanja određenih osobina, karakteristika ili uloga ženama ili muškarcima isključivo na osnovu njenog ili njegovog članstva u društvenoj grupi žena ili muškaraca.“²⁹

Druga viktimizacija (ili reviktimizacija)

Druga viktimizacija se javlja kada je žrtva nasilja više puta emocionalno, psihološki ili institucionalno povređena načinom na koji institucija ili sistem postupa sa njenim/njenim slučajem. To se dešava, na primer, kada je žrtva primorana da više puta svedoči o nasilju, suočava se sa predrasudama sistema, nedostatkom podrške ili drugim postupcima koji ponovo pokreću njenu/njegovu traumu.

■ **Primer:** Tokom suđenja za rodno zasnovano nasilje, od žrtve se nekoliko puta traži da pomene osetljive detalje iz slučaja, od strane različitih pravnih stručnjaka, npr. policajca, tužioca, a zatim ponovo na sudu. Svaki put, pitanja su pristrasna, fokusirajući se na ponašanje žrtve, a ne na postupke počinioca. U jednom trenutku, advokat odbrane počinioca sugerise da je žrtva „izazvala“ nasilje, a sudija ne interveniše. Takođe, pre ročišta, žrtva je primorana da sedne na isto mesto kao i počinilac, imajući direktan kontakt sa njim, što uzrokuje očiglednu patnju. Ova situacija stvara štetu koja prevazilazi početno zlostavljanje, žrtva se oseća poniženo, okrivljeno i nesigurno, što predstavlja drugu viktimizaciju od strane pravosudnog sistema i stvara traumu (čak i kada to nije nameravano).

Prema podacima Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost,

„Druga viktimizacija se javlja kada žrtva pretrpi dalju štetu ne kao direktnu posledicu krivičnog dela, već zbog načina na koji institucije i druge osobe postupaju sa žrtvom. Drugo viktimizacija može biti uzrokovana, na primer, ponovljenim izlaganjem žrtve počiniocu, ponovljenim ispitivanjem o istim činjenicama, upotrebom neprikladnog jezika ili neosetljivim komentarima svih onih koji dolaze u kontakt sa žrtvama.“

Pristup usmeren na žrtvu

Sistem usmeren na žrtvu stavlja potrebe, prava i dostojanstvo žrtve u centar svake faze pravnog postupka, od prijavlivanja do konačne presude. To znači da su sve procedure, odluke i interakcije osmišljene tako da minimiziraju štetu i poštuju žrtvu. Pristup usmeren na žrtvu uključuje:

- Obezbeđivanje da se prema žrtvama postupa sa poštovanjem, empatijom i dostojanstvom;
- Pružanje jasnih informacija o pravima žrtava i procesu u celini
- Minimiziranje retraumatizacije kroz pažljivo ispitivanje, zaštitne naloge i sudski postupak koji je osetljiv na rodnu prirodu.
- Osnaživanje žrtava da dobrovoljno učestvuju u sudskom postupku, bez pritiska ili krivljenja žrtve.

➤ Istanbulska konvencija obavezuje strane da obezbede da prava žrtava budu u središtu svih mera koje se preduzimaju protiv nasilja.

²⁹.European Institute for Gender Equality, Glossary and Thesaurus. Dostupno na: <https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1371>

› Šta treba da tražimo na sudskim ročištima?

Pored stroge primene proceduralnog i meritornog zakonodavstva, trebalo bi pratiti i sledeća pitanja sa rodnom dimenzijom:

1. Prisustvo i postupanje sa žrtvama

Prisustvo i postupanje sa žrtvama na sudu direktno utiče na njihovu bezbednost, dostojanstvo i spremnost da učestvuju u sudskom procesu. Sudnica ne bi trebalo da bude zastrašujući ili zatvoren prostor za žrtve, već prostor koji pruža podršku, bezbednost i poštovanje. Posebnu pažnju treba posvetiti načinu na koji se pravni stručnjaci obraćaju žrtvama i uključuju ih u proces, i da li fizičko okruženje i interakcije podržavaju pristup osetljiv na rod i traumu.

Neka vodeća pitanja koja pomažu u proceni ove oblasti:

- Da li su žrtve prisutne?
- Kako se prema njima ophode pravni stručnjaci? – Pratiti ponašanje, ton i govor tela
- Da li je okruženje sudnice pogodno za žrtve? - Okruženje može osnažiti ili ućutkati žrtve.
- Da li su žrtve zaštićene od nepotrebnog kontakta sa počiniocima?
- Da li žrtve imaju adekvatnu zaštitu? Ako zaštitu pružaju organizacije za zaštitu žrtava, da li su one aktivne u zaštiti i da li obaveštavaju žrtve o njihovim pravima?

2. Jezik i pristup pravnih stručnjaka

Jezik koji se koristi i način na koji pravni stručnjaci komuniciraju sa žrtvama imaju veliki uticaj na iskustvo žrtve i na pravičnost procesa. Jezik sa sobom nosi stavove, uverenja i često nesvesne predrasude. U slučajevima rodno zasnovanog nasilja, upotreba osetljivog jezika poštovanja i neokrivljujućeg jezika je neophodna kako bi se izbegla ponovna traumatizacija i kako bi se obezbedio pravedan proces. Štaviše, nesvesne predrasude prema polu, „očekivano“ ponašanje ili tradicionalne porodične uloge žena i muškaraca mogu uticati i na procenu kredibiliteta stranaka i na način na koji se ročište sprovodi. Praćenje ovih elemenata pomaže u identifikaciji praksi koje mogu naštetiti žrtvama i pojačati rodnu nejednakost.

Neka vodeća pitanja koja pomažu u proceni ove oblasti:

- Da li je jezik koji se koristi na sudu osetljiv na žrtve? Da li se koristi diskriminatorni jezik? - Jezik odražava institucionalne stavove prema rodnim ulogama i kredibilitetu.
- Da li se jezik koristi za krivljenje ili minimiziranje iskustva žrtve?
- Da li se koriste stereotipi o „tipičnom“ ponašanju žena ili muškaraca u vezi sa slučajem? Stereotipi su predrasude i kao takvi utiču na pravedan i nepristrasan tretman.
- Da li se žrtve prekidaju dok govore?
- Da li postoji interakcija između žrtava i počilaca tokom saslušanja? Ako da, da li sudija interveniše kako bi poboljšao bezbednost žrtve?
- Da li su žrtve prikazane korišćenjem rodnih stereotipa?
- Kako advokati, prevodioci i socijalni radnici postupaju sa žrtvama?

3. Osetljivost na traumu

Rodno zasnovano nasilje ostavlja duboke psihološke i emocionalne posledice za žrtve, koje se mogu pojaviti tokom sudskog postupka. Stoga, pravni stručnjaci moraju pokazati osetljivost na traumu i nastojati da osiguraju da postupak ne pogorša emocionalno stanje žrtve. Nedostatak ove osetljivosti rizikuje pojavu ponovne viktimizacije. Takođe, dozvoljavanje pitanja koja krive ili omalovažavaju žrtvu potkopava proces i ozbiljno šteti integritetu žrtve. Praćenje ovih elemenata je neophodno kako bi se procenilo da li sud obezbeđuje pažljiv, dostojanstven i osetljiv pristup bolnim iskustvima žrtava.

Neka vodeća pitanja koja pomažu u proceni ove oblasti:

- Da li sudije, tužioci i pravni stručnjaci pokazuju osetljivost na traumu tokom ispitivanja i interakcije sa žrtvama?
- Da li postoji osetljivost na potencijalnu retraumatizaciju? Da li se pažnja posvećuje emocionalnom stanju žrtve, da li joj se pruža odmor, voda itd?
- Da li je advokatima odbrane okrivljenih dozvoljeno da postavljaju pitanja koja direktno napadaju traumu žrtava?

4. Proceduralni aspekti

Odložena pravda je često uskraćena pravda, posebno za žrtve rodno zasnovanog nasilja, za koje dugotrajni sudski postupci mogu značiti stalni stres, neizvesnost, probleme sa zbrinjavanjem i lečenje traume. Praćenje proceduralnih aspekata nam pomaže da razumemo koliko efikasno i osetljivo pravosudni sistem funkcioniše u odnosu na žrtvu. Česta kašnjenja, nedostatak ažuriranja za žrtve i prakse poput upućivanja na medijaciju kada postoji nasilje mogu narušiti poverenje žrtava u institucije i sprečiti ih da imaju stvarni pristup pravdi.

Pored usklađenosti sa Krivičnim zakonikom i Građanskim zakonikom, mogu se razmotriti i sledeći elementi:

- Koliko često se zakazuju sudska ročišta? Da li postoje česta odlaganja ročišta?
- U koliko sesija se slučajevi završavaju?
- Da li su žrtve informisane i uključene u proces?
- Da li se žrtve upućuju na medijaciju ili se „pomirenje“ između žrtve i počinioca pominje kao opcija?

5. Učešće drugih marginalizovanih grupa

Da bi se osigurala jednaka pravda za sve, praćenje treba da proceni da li pravosudni sistem uzima u obzir specifične potrebe marginalizovanih grupa. Žene iz nevećinskih zajednica, osobe sa invaliditetom, deca ili žrtve koje ne govore službeni jezik često se suočavaju sa dodatnim preprekama u pristupu pravdi. Nedostatak prevoda, fizički pristup institucijama ili nepoštovanje starosti ili zdravstvenog stanja mogu isključiti žrtve iz procesa ili učiniti da se osećaju nevidljivim.

Neka vodeća pitanja koja pomažu u proceni ove oblasti:

- Da li su usluge prevođenja i tumačenja dostupne kada žrtve ne govore albanski?
- Da li je sud pristupačan osobama sa invaliditetom?
- Da li su deca uključena i da li su njihove potrebe zadovoljene?

› Šta treba da tražimo u presudama?

Presude predstavljaju poslednji trenutak sudskog postupka i pružaju direktan uvid u to kako sudovi tumače zakon, razumeju rodno zasnovano nasilje i pristupaju žrtvi. Kroz njihovu analizu možemo razumeti da li su sudske odluke zasnovane na stereotipima, nedostatku rodne osetljivosti ili nejednakom pristupu strankama. Praćenje presuda pomaže da se istakne sistematski pristup suda rodno osetljivoj pravdi.

Pored stroge primene proceduralnog i meritornog zakonodavstva, trebalo bi pratiti i sledeća pitanja sa rodnom dimenzijom:

1. Sudsko obrazloženje i korišćeni jezik

Posebnu pažnju treba posvetiti jeziku i obrazloženju koji se koriste u presudama, jer otkrivaju stav suda prema zločinu i žrtvi. Korišćenje olakšavajućih okolnosti za počinioca, kao što su izvinjenje ili pokajanje, ili tretiranje samoodbrane kao recipročnog nasilja, može dovesti do normalizacije nasilja i neuspeha u zaštiti žrtava.

Neka vodeća pitanja koja pomažu u proceni ove oblasti:

- Koja su opravdanja ponuđena za vrstu kazne?
- Koje su olakšavajuće okolnosti korišćene u obrazloženju?
- Da li se „izvinjenje“ i „pokajanje“ koriste kao olakšavajuće okolnosti? Da li se to dešava čak i ako se radi o recidivu? Da li sud na bilo koji način procenjuje „pokajanje“ ili se to shvata samo kao puko prazno izvinjenje?
- Da li postoje slučajevi u kojima su obe osobe proglašene krivima za nasilje u porodici, čak i ako je žrtva napala/povredila počinioca u samoodbrani?

2. Prepoznavanje trendova recidivizma i zlostavljanja

Da bi se osigurala efikasna i dugoročna zaštita žrtve, od vitalnog je značaja da sud identifikuje i tretira nasilje kao obrazac ponavljajućeg ponašanja, a ne kao izolovani incident. U mnogim slučajevima rodno zasnovanog nasilja, posebno u kontekstu porodičnog nasilja, nasilje se dešava ciklično, pri čemu rizik eskalira tokom vremena pre nego što se prijavi. Ako presuda ne zabeleži istoriju nasilnog ponašanja počinioca, onda je ugrožen ne samo

kredibilitet odluke, već i bezbednost žrtve nakon suđenja. Neprepoznavanje recidiva može dovesti do blagih kazni koje ne odražavaju stvarni rizik koji predstavlja počinitelj. Takođe se može desiti da sud ne preporuči zaštitne mere ili ne primeni otežavajuće okolnosti u kazni, ignorišući ponavljajuće obrasce nasilja.

Neka vodeća pitanja koja pomažu u proceni ove oblasti:

- Da li se u presudi pominje da li počinitelj ima istoriju nasilja?
- Da li se prethodno ponašanje ili tekuće nasilje prepoznaje kao otežavajuća okolnost?

3. Razumevanje rodno zasnovanog zločina, pripisivanje krivice i odgovornosti

Pravilno raspoređivanje krivice i odgovornosti je neophodno za očuvanje integriteta pravosudnog sistema i osiguravanje poverenja žrtava u pravosudne institucije. Presude koje, direktno ili indirektno, pripisuju odgovornost žrtvi, na primer sugerišući da je ona izazvala nasilje ili izazivajući sumnje u njen karakter i namere, pokazuju dubok nedostatak razumevanja prirode i konteksta rodno zasnovanog nasilja. Takav pristup ne samo da rizikuje ponovnu traumatizaciju žrtve, već i stvara presedane koji

obeshrabruju prijavljivanje sličnih slučajeva u budućnosti. U presudama, sudije treba da pokažu jasnoću u raspodeli odgovornosti i izbegavaju bilo kakvu retoriku ili logiku koja pojačava rodne stereotipe, osiguravajući da se krivica zasniva na jasnim dokazima i nepristrasnoj analizi činjenica.

Neka vodeća pitanja koja pomažu u proceni ove oblasti:

- Da li sud krivi žrtvu (sugerišući da je ona izazvala nasilje)?
- Da li je žrtva prikazana kao nepouzdana ili emocionalno nestabilna?
- Da li se žrtva krivi što se nije ranije prijavila ili što je nastavila da živi u nasilnom okruženju? Da li se ovo pominje na štetu žrtve?
- Da li presuda odražava razumevanje dinamike moći u slučaju rodno zasnovanog nasilja? Da li se nasilje tretira kao privatna ili porodična stvar, a ne kao oblik vršenja kontrole?
- Da li sud razmatra uticaj nasilja na žrtvu?

4. Definicija pravnih pojmova

Način na koji se pravni koncepti tumače u presudama ima veliki uticaj na iskustvo žrtava i na ostvarivanje suštinske pravde. Termini poput „saglasnosti“ ili „provokacije“ nisu bezopasni kada se koriste bez rodno osetljivog značenja. Upotreba „provokacije“ kao olakšavajuće okolnosti u slučajevima porodičnog nasilja, na primer, može doprineti krivljenju žrtve i smanjenju odgovornosti počinioca. Isto tako, nedostatak jasnog i sveobuhvatnog tumačenja koncepta „saglasnosti“ često dovodi do odluka koje ne odražavaju stvarnost žrtava, posebno u seksualnom

nasilju. U mnogim slučajevima, sudovi i dalje zasnivaju procenu saglasnosti isključivo na tome da li se žrtva fizički opirala, ignorišući kontekste u kojima je žrtva rekla „ne“, zaledila se od straha ili se osećala nesposobnom da se usprotivi. Ovaj pristup isključuje mnoga iskustva žrtava koje nisu u stanju da fizički reaguju i minimizira nasilje koje ne ostavlja fizičke tragove, ali je podjednako stvarno i štetno.

Neka vodeća pitanja koja pomažu u proceni ove oblasti:

- Da li je tumačenje „saglasnosti“ u krivičnim delima protiv seksualnog integriteta u skladu sa njenom definicijom u Krivičnom zakoniku?
- Da li se zakon tumači u skladu sa antidiskriminacionim standardima?
- Da li se u presudama poziva na praksu Evropske konvencije o ljudskim pravima ili međunarodne standarde zakonskih prava?

5. Dalja zaštita žrtve

Presuda koja odražava rodnu pravdu ne završava se utvrđivanjem krivice ili nevinosti počinioca, već mora osigurati i zaštitu i dobrobit žrtve nakon završetka procesa. To uključuje kontinuiranu fizičku i emocionalnu sigurnost, kao i olakšavanje pristupa institucionalnim i mehanizmima socijalne podrške. Sudovi koji se ne bave aspektom

zaštite žrtava, posebno u slučajevima rodno zasnovanog nasilja, rizikuju da ostave prostor za nastavak nasilja ili ponovnu traumatizaciju.

Neka vodeća pitanja koja pomažu u proceni ove oblasti:

- Da li se u presudi pominje zaštita i obezbeđivanje bezbednosti žrtve?
- Da li sud preporučuje/olakšava pristup različitim uslugama za žrtve? (sklonište, psihološka podrška itd.)
- Da li se nudi nadoknada gde je to primenjivo?
- Da li se zaštitne naredbe izdaju na osnovu presude?
- Da li su predložene neke strategije za procenu rizika ili mere praćenja?

Funded by
the European Union

**Priručnik za rodno osetljivo praćenje
sudova u slučajevima rodno
zasnovanog nasilja**

Group for Legal
and Political
Studies